

İŞÇİLER ENTERNASYONALİST Mİ, MİLLİYETÇİ Mİ?

3 Mayıs 2021

Yıldırım Koç

Geçtiğimiz günlerde 1 Mayıs “işçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü” olarak kutlandı. Peki, dünyanın çeşitli ülkelerinin işçi sınıfları günümüzde ve hatta çağımızda enternasyonalist mi, kaderlerinin ortak olduğunu düşünerek ve buna inanarak birlikte mi hareket ediyor? Yoksa millici veya milliyetçi mi? Bu sorunun sorulması gerektiği gündeyiz. Bu soruya yanıt verebilmek için de tarihte epeyce gerilere gitmek gerekiyor.

Çeşitli ülkelerin işçi sınıfları arasındaki ilişki, dayanışma, işbirliği veya birleşme (kader birliği) olabilir. Marx ve Engels, “bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!” derken, ortak bir düşmana karşı dayanışmanın ve işbirliğinin ötesinde **birleşmeyi öneriyordu**. 19. yüzyılda toplumların ilerlemesinin önündeki güç, ülke sınırlarını aşan bir ittifak kurmuştu. Bu engelin tek bir ülkede aşılabilmesi olanaklı değildi. Başarı ancak “bütün ülkelerin işçilerinin birleşmesiyle” mümkündü. “Enternasyonalizm”, önerilen bu “birleşme”dir; işçi sınıflarının kaderinin ve mücadelelerinin, ortak bir amaca yönelik bir bütünlüğün parçası haline getirilmesidir. Ancak 19. yüzyıldaki bu çağrıda sömürge halklarının bir yeri de yoktu.

Burada, insanlığın kurtuluşunu sömürünün, savaşların ve düşmanlıkların olmadığı bir dünyada gördüğü için “işçilerin birliği”ni savunan ve enternasyonalist olanlarla, somut çıkarları gereği başka ülkelerin işçileriyle işbirliği, dayanışma ve birliktelik içinde olmak isteyen işçi kitlelerinin tavrının farklılığına dikkat çekmek gerekir. İşçilerin birliği ve işçilerin birlikteliği birbirine karıştırılmamalıdır.

Gerçekten enternasyonalist olan bir siyasi çizgiyle, işçilerin günlük somut çıkarlarının uluslararası düzeyde işçi dayanışmasını ve birliğini gerektirmesinin örtüştüğü belki de tek ciddi örgütlenme, I. Enternasyonal’di. 1864 yılında kurulan I.Enternasyonal gerçekten enternasyonalist amaçlar taşıyan gerçek bir işçi örgütüydü. Ancak emperyalizm aşamasına geçilmesiyle birlikte gelişmiş kapitalist ülkelerin işçilerinin günlük somut çıkarlarının değişmesi, I. Enternasyonal’in kısa ömürlü olmasına yol açtı.

Dayanışma, yardımlaşma ve işbirliği, “enternasyonalist” olunmadan da gerçekleştirilebilir. İşçi sınıflarının mücadele hedefleri ve araçları enternasyonalist düzeyde bir bütünlüğün parçası halinde değildir; ancak her bir ülkenin işçi sınıfı, kendi çıkarlarını koruyup geliştirmeye çalışırken, çeşitli konularda ve bazen, başka ülkelerin işçi sınıflarıyla dayanışma ve yardımlaşma içine girebilir, işbirliği yapabilir.

İşçi sınıfları ve sendikaların uluslararası ilişkilerini dört ayrı dönemde ele almak gerekir.

Birinci dönemde, 19.yüzyılın ilk yarısında gelişmiş kapitalist ülkelerde “kapitalizmin mezar kazıcıları” olan işçi sınıflarının somut kısa vadeli çıkarları “işçilerin birliği”nden yanaydı. Ancak bu dönemde birçok ülkede işçi sendikaları ve işçilerin ayrı siyasal örgütleri yoktu. Bu dönem, biraz gecikmeli olarak, Birinci Enternasyonal’i yarattı. Sömürge ve yarı-sömürgelerde ve diğer az gelişmiş ülkelerde gelişkin bir işçi sınıfı da, sendikal örgütler de yoktu.

İkinci dönem, kabaca 19.yüzyılın ikinci yarısından İkinci Dünya Savaşı’na kadarki yıllardır. Bu dönemde emperyalist ülkelerin işçi sınıfları (yalnızca işçi aristokrasileri değil) emperyalizmin ve kapitalizmin paydalarına dönüştürüldü. İşçi sınıfları, bu dönemde güçlenen milliyetçiliğin etkisiyle, milliyetçi oldu. Ancak çeşitli ülkelerin işçi sınıfları arasında sınırlı ölçüde işbirliği, yardımlaşma ve bir ölçüde dayanışma eğilimi de vardı. Uluslararası sendikal örgütler de, milliyetçi (ve bazen şoven, sömürgeci ve emperyalist devletlerin işbirlikçisi) çizgi izleyen sendikal merkezlerin sınırlı

düzyeyde işbirliğini sağlayan ve devlet politikalarını izleyen bir anlayışla hareket etti. Emperyalist ülkelerin sendikaları da bu çizgiyi benimsedi ve uyguladı. Azgelişmiş ülkelerin bu dönemde epeyce gelişmiş olan işçi sınıfları ve sendikaları da milliyetçi (ve bazen anti-emperyalist) bir çizgi izledi.

Üçüncü dönem, İkinci Dünya Savaşı'ndan 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadarki yıllardır. Bu dönemin yaklaşık 1970'lerin ortalarına kadarki yılları Kapitalizmin Altın Çağı idi. Daha sonra ekonomik durgunluk ve krizler, ulusötesi şirketlerin artan gücü ve etkisi öne çıktı. Emperyalist ülke işçi sınıfları daha da milliyetçileşti. Sendikalar ve uluslararası sendikal örgütler, çok sayıda devlet görevlisinin, özellikle bağımsızlığını yeni kazanmış eski sömürgelerde hakimiyet sağlamak amacıyla at koşturduğu örgütler oldu. Emperyalist güçler arasındaki çelişki ve çatışmalar aynen uluslararası sendikal örgütlere de yansıtıldı. Uluslararası sendikal örgütler, "işçilerin birliğinin-enternasyonalizmin" bir aracı değildi; işçiler arasında işbirliği, yardımlaşma ve dayanışma aracı olmaktan da büyük ölçüde çıkarıldı ve emperyalist devletlerin dış politikalarının bir aracı haline dönüştürüldü. Bu yıllarda azgelişmiş ülkelerde işçi sınıfları ve sendikalar güçlendi. Bu ülkelerin işçi sınıfları milliyetçileşti; ancak sendikaların bir bölümü, uluslararası sendikal örgütler aracılığıyla bazı ufak çıkarlar elde etti.

Dördüncü dönem, 1991 sonrası "küreselleşme" yıllardır. Ulusötesi şirketlerin çıkarları doğrultusunda 1970'lerin ikinci yarısından itibaren biçimlendirilen yeni uluslararası işbölümü, azgelişmiş ülkelerde işçi haklarına yönelik saldırıları şiddetlendirdi. Ayrıca, kısa bir süre ABD emperyalizminin hakimiyetindeki tek kutuplu bir dünyanın

arkasından, çok kutuplu bir dünyaya geçildi. Ekonomik durgunluk ve ekonomik krizler birçok ülkeyi etkiledi. 2008 yılından itibaren de kapitalizmin tarihinin üçüncü küresel krizi yaşanmaya başlandı. Bu koşullarda emperyalist ülkelerde işsizlik ve sosyal güvenlik sorunları arttı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, artan sorunlarını çözebilmek için "işçilerin birliği"ni savunmak yerine, daha da şovenleşti ve emperyalist devletlerle bütünleşme düzeyini daha da yükseltti. İşini

kaybetme, borçlarını ödeyememe korkusu, işçiler arasında yabancı düşmanlığının artmasına yol açtı. Enternasyonalizmin ve hatta başka ülkelerin işçileriyle işbirliği, dayanışma ve yardımlaşmanın adı bile unutuldu. Uluslararası sendikal örgütler de önemini iyice yitirdi. Azgelişmiş ülkelerin işçi sınıfları ve sendikalarının çoğu da daha milliyetçi bir çizgi izlemeye başladı.

ENTERNASYONALİST EĞİLİMİN GÜÇLÜ OLDUĞU YILLAR

İşçi sınıfları, tarihlerinin kısa bir döneminde, enternasyonalistti; başarı için çeşitli ülkelerin işçi sınıflarının ortak ve bütünleşik bir mücadelesi gerekiyordu. Örneğin, Frederick Engels, gençlik döneminde, 1845 yılında, "tüm ülkelerin proleterleri bir ve aynı çıkara, bir ve aynı düşmana, bir ve aynı mücadeleye sahiptir" diyordu. Enternasyonalizm ve milliyetçilik aynı dönemde tarih sahnesine çıktı. Ezen ve sömüren ülkelerde de, ezilen ve sömürülen ülkelerde de milliyetçilik enternasyonalizme galip geldi. Enternasyonalizm gerçekleştirilemedi. Sömürgeciliğin yeniden canlanması ve emperyalist döneme geçişle birlikte işçi sınıflarının enternasyonalist bir anlayışla davranması ve mücadele etmesinin nesnel koşulları ortadan kalktı. Engels daha sonraki yıllarda, "proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesi ilk başta ulusal bir mücadeledir" diyordu.

İŞÇİ SINIFLARININ SİSTEME ENTEGRE EDİLMESİ

İşçi sınıflarının hayatın zorlamasıyla enternasyonalist bir çizgiye yönelmesinden milliyetçiliğe geçişleri 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşti.

Sermayedar sınıflar, kapitalist düzenin varlığının sürdürülebilmesi açısından işçi sınıflarının yarattığı tehdidi ve özellikle 19. yüzyılın ilk yarısındaki ayaklanmaları yaşayarak görünce, kapitalizmin

mezar kazıcılarını kapitalizmin (ve sömürgecilik ile emperyalizmin) payandası haline getirmek ve işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşullarını iyileştirerek onları kapitalist sistemle bütünleştirmek amacıyla önemli somut adımlar attılar ve başarılı da oldular. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıflarının sorunları tümüyle ortadan kalkmadı ve dönem dönem yaşanan ekonomik krizler ve savaşlar nedeniyle, çalışma ve yaşama koşulları kötüleşti de. Ancak bu ülkelerin işçi sınıfları kendi kısa vadeli çıkarlarıyla sermayedar sınıfların çıkarlarını büyük ölçüde örtüştürebildi. İşçi sınıfları, somut çıkarları gereği, enternasyonalist olmaktan çıktı, milliyetçileşti. Sermayedar sınıfla olan çelişkileri azaldı, ortaklaştıkları noktalar arttı. Çelişkilerin sürdüğü alanlarda diğer ülkelerin işçi sınıflarıyla dayanışma ve bazen işbirliği devam etti. Ancak gerek Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında, gerek çeşitli yöresel savaşlarda görüldüğü gibi, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfları, en önemli konularda kendi sermayedar sınıfları ve devletleriyle bütünlük içinde hareket etti. İşçi sınıfının enternasyonalist eğiliminin geçici bir süre önem kazandığı tek dönem, önceden öngörülemeyen boyutta büyük bir yıkıma ve tahribata neden olan Birinci Dünya Savaşı sonrasında işçiler arasında işbirliği yoluyla barışın korunmasının mümkün olduğunun düşünüldüğü yıllardı. Bu dönemde uluslararası sendikal örgütlerin barışın korunması konusundaki çabaları önemliydi.

Emperyalizm çağına geçilmesiyle birlikte emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının, kendi ülkelerinin hükümetlerini ve sermayedarlarını destekleyerek sorunlarını önemli ölçüde çözebilmeleri mümkün oldu. Kapitalist sömürü ortadan kalkmadı; ancak sömürgelerden sağlanan kaynaklar ve sömürgelerin sağladığı diğer olanaklarla, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşulları epeyce iyileştirildi ve burjuva demokrasisinin sınırları genişletildi. İşçi sınıfları, emperyalizmin ve kapitalizmin payandalarına dönüştü.

Bu süreçle birlikte enternasyonalizmin nesnel koşulları ortadan kalktı.

Emperyalist ülkeler arasındaki çelişki ve çatışmalar, çıkarlarını devletlerinin çıkarlarıyla büyük ölçüde özdeşleştiren işçi sınıfları arasında da sorunlara yol açtı. “İşçilerin birleşmesi” veya enternasyonalizm bir hayal oldu. Uluslararası düzeyde işbirliği, yardımlaşma ve dayanışmanın kapsamı ve sınırları da iyice daraldı.

Bu sürecin ikinci etkisi, emperyalist ülke işçi sınıflarının sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin işçi sınıflarıyla arasındaki ilişkide oldu. Bu ilişkide bırakın “işçilerin birliği”ni, işbirliği, dayanışma ve yardımlaşmanın bile nesnel temelleri ortadan kalktı. Kurulan ilişkilerin amacı, emperyalist baskı ve sömürünün sürdürülmesine dönüştü.

Ancak bu dönemde Marksizm işçi partilerinde (işçi partileri, sosyal demokrat partiler, sosyalist partiler) ve 1889 yılında kurulan II. Enternasyonal’de hakim oldu. Bu partiler ve II. Enternasyonal, işçi sınıfı enternasyonalizmini savundu, ancak dönemin somut koşulları bu enternasyonalizminin yalnızca nutuklarda ve programlarda kalmasına yol açtı. Alınan karar çoktu; bu kararları hayata geçirmenin koşullara da yoktu, bu doğrultuda ciddi çabalar ve sonuçlar da. Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının somut çıkarları kendi devletleri ve sermayedarlarının yanındaydı. Bu nedenle, başta Birinci ve İkinci Dünya Savaşları olmak üzere her savaşta her iki tarafta da enternasyonalizm adına “birleşmeye çağrılan” işçiler birbirini katletti, milli çıkarlar veya “milli çıkarlar” olarak sunulan sermaye çıkarları adına birbirini boğazladı.

1889 yılından itibaren işçi partilerine (sosyal demokrat partilere ve sosyalist partilere) ilave olarak uluslararası sendikal örgütler ortaya çıktı. Önce uluslararası meslek örgütlenmeleri, ardından ülke sendikal merkezlerinin uluslararası örgütlenmeleri doğdu. Bu örgütlerde de etkili bir işçi sınıfı enternasyonalizminden söz etmek olanaklı değildir. Ülkelerde olduğu gibi uluslararası düzeyde de sendikal örgütler siyasi görüşler doğrultusunda bölündü ve siyasi örgütlerin uzantısı olarak faaliyet gösterdi.

Uluslararası sendikal örgütler bu konuda sorunlara biraz daha geniş bakabildi. Ancak, ülkelerin sendikaları ve onların oluşturduğu uluslararası örgütler, temsil ettikleri işçi sınıflarının kısa vadeli çıkarlarını temsil ettikleri için, bu genel gelişmeden doğrudan etkilendi ve sınıfın tavrından çok fazla farklı bir çizgi izlemedi. Bu örgütlerde “enternasyonalist” bir anlayışla hareket eden ve örgüt politikalarını bir ölçüde etkileyen yöneticiler çıktı; ancak bunların etkisi de sınırlı kaldı. Özellikle 1921-1937 döneminde Komünist Enternasyonal’in bir parçasını oluşturan Sendikalar Kızıl Enternasyonal’inin (Profintern) ve hıristiyan din adamlarının etkisi altındaki Uluslararası Hıristiyan

Sendikalar Federasyonu'nun çalışmaları, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıflarının genel tavrından kopuktu ve bu örgütlerin etkileri sınırlı kaldı.

İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ DEVREDE

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise uluslararası sendikal örgütler devletlerin kontrolü altındaki yapılara dönüştü; bu örgütlerin yönetim kadrolarında çok sayıda gizli devlet görevlisi yer aldı. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında bu örgütler bu mücadelenin araçları haline getirildi.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra Soğuk Savaş başladı.

Soğuk Savaş'ın önemli bir alanı, işçi sınıfını kontrol altına almaktı. Kapitalizmin Altın Çağı'nın yaşanması bu konuda geniş olanaklar da sağladı. Eski sömürgelerin bağımsızlık mücadelesi, işçi sınıfının göreceli olarak gelişkin olduğu koşullarda sürdürülüyordu. Eski sömürgelerin bu mücadelesinin kapitalist dünya doğrultusunda mı, sosyalist blokun etkisi altında mı gelişeceğinin belirlenmesinde işçi sınıflarının önemli bir rolü olacaktı. Bu nedenle, ABD ve diğer emperyalist ülkeler de, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkeler de, kendi etkileri altındaki uluslararası sendikal örgütler aracılığıyla (ve bazen ikili ilişkilerle) bu sürece müdahale etmeye çalıştı. Bu dönemde uluslararası sendikal örgütlerin "enternasyonalist dayanışma" adı altında yaptığı çalışmaların çok büyük bölümü, emperyalist ülkelerin ve sosyalist ülkelerin dış politikalarına uygun girişimlerdi. Bu nedenle de "uluslararası dayanışma" adı altında yapılan etkinliklerin finansmanında önemli miktarda devlet parası kullanıldı.

Özellikle 1960'lardan itibaren dünyanın gündeminde çokuluslu şirketlere ilişkin sorunlar önem kazandı. İletişim ve taşımacılık alanlarında yaşanan büyük atılımlar sonucunda, tekelci şirketlerin üretimlerini dünya ölçeğinde planlama ve gerçekleştirme olanakları arttı. Ayrıca emperyalist ülkelerde artan işgücü maliyetleri, özellikle 1970'li yılların başlarından itibaren girilen durgunluk döneminde uluslararası rekabeti artırdı. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesiyle birlikte ulusötesi şirketler önem kazandığında, bu şirketler, işgücü maliyetlerini düşürecekleri, daha az vergi ve sosyal güvenlik primi ödeyecekleri ülkelere kaçmaya başladı. Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1978 yılından itibaren ulusötesi şirketlere etkili bir biçimde açılması da bu süreci hızlandırdı.

ÇAĞIMIZDA "ENTERNASYONALİZM" VAR MI?

Bu gelişme, emperyalist ülkelerin işçi örgütlerinin az gelişmiş ülkelerdeki sendikacılık hareketleriyle çok daha yakından ilgilenmelerine yol açtı. Az gelişmiş ülkelerde işgücü maliyetleri yükseltilebilirse, ulusötesi şirketlerin üretim birimlerini bu ülkelere kaydırmaları engellenebilirdi. Geçmişte az gelişmiş ülkelerin işçilerinin sorunlarıyla pek fazla ilgilenmeyen veya göstermelik bir biçimde ilgilenen ve ağırlığı bu ülkelerdeki siyasal gelişmeleri etkilemeye veren uluslararası sendikal örgütler, emperyalist ülkelerin işçilerinin çıkarlarını korumak amacıyla bu alanla ilgilenmeye başladı. Sınıf olgusunu ve anlayışını reddeden uluslararası sendikal örgütler, küresel saldırıdan ve küresel saldırıya karşı küresel direnişten söz etmeye başladı.

Peki, "küresel saldırıya karşı küresel direniş" çağrısı yanıt buldu mu? Milyonlarca işçi, sermayenin "küresel saldırısı"na karşı ortak bir cephede saf tuttu mu; omuz omuza verip, sermayeye karşı bir direniş cephesi oluşturdu mu?

Hayır. Ulusötesi bir nitelik kazanan ve dünyanın dört bir yanında işletmeler açan ulusötesi sermayeye karşı bile farklı ülkelerin işçilerinin etkili ortak bir mücadelesi gelişemedi.

Yüzmilyonlara varan üyeleriyle övünen uluslararası sendikal örgütler veya çeşitli girişimler, sermayenin küresel düzeyde artan hakimiyetini sarsamadı; sarsmaya bile çalışmadı. Yüzlerce toplantı yapıldı; bu toplantılara katılanların büyük bölümü, "sendika turizmi" olarak da nitelendirilen bu etkinliklere keyifle katıldı. Ancak bu toplantıların "enternasyonalizm" veya "işçi sınıflarının uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışması" açılarından sonucu, "sıfıra sıfır, elde var sıfır" oldu.

İşçi sınıflarının ve uluslararası sendikal örgütlerin tavrının yanı sıra, siyasal mücadelesini işçi sınıfına dayandıran komünistler ve anarkosendikalistler "enternasyonalist" olma çabası gösterdi; ancak bu

örgütlerin ne zaman gerçekten enternasyonalist olduğu, ne zaman enternasyonalizm adına bazı ülkelerin dış politikalarının aracı olarak kullanıldığı tartışmalı bir konudur.

Çeşitli ülkelerin işçi sınıflarının kendi sermayedar sınıflarıyla ve diğer ülkelerin işçi sınıflarıyla ilişkileri zaman içinde önemli değişimler geçirdi. Kendi sermayedar sınıflarıyla ilişkileri geliştikçe, diğer ülkelerin işçi sınıflarıyla olan dayanışma ve işbirlikleri daha da zayıfladı. Küreselleşme süreci de, küreselleşen sermayeye karşı küreselleşen bir direnişi değil, milli devletlerle işçi sınıfının daha da yakınlaşmasını ve işçi sınıflarının daha milliyetçi bir çizgiye kaymalarına yol açtı. Ayrıca, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sömürgelerin ve yarı-sömürgelerin bağımsızlık savaşlarının önem kazanması, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını kendi sermayedarları ve devletleriyle, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin işçi sınıflarını da kendi millici hareketleriyle bütünleşmesine yol açtı.

Günümüzde hem emperyalist ülkelerde, hem de gelişmekte olan ülkelerde işçi sınıflarının kısa vadeli somut çıkarları diğer ülkelerin işçileriyle birleşmeyi değil, kendi ülkelerinin sermayedar sınıfları ve devletleriyle birlikte davranmayı gerektiriyor. Çeşitli ülkelerin işçi sınıflarının sorunlarının çözümü için birbirlerine duydukları ihtiyaç giderek azalıyor, aralarındaki çelişkiler giderek artıyor, dayanışma ve işbirliği ihtiyacı ve eğilimleri giderek azalıyor. Uluslararası sendikal örgütler de bu genel eğilime uygun hareket ediyor. Bu açıdan bakıldığında, işçi sınıflarının kendi sermayedar sınıfları ve devletleriyle yakın ilişki ve işbirliği içinde olduğunu tespit edip buna uygun işbirlikçi politikalar öneren Prusya'da Ferdinand Lassalle, İngiltere'de Fabian Derneği ve Almanya'da Eduard Bernstein daha "gerçekçi" gözüküyor.

Ancak kapitalizm büyük ekonomik krizler yaşadığında, emperyalizme karşı verilen başarılı mücadelelerle emperyalist sömürü iyice azaltıldığında, kapitalizmin dünyayı mahva götüren tüketim çılgınlığının doğa üzerindeki tahripkar etkileri ve insanı yalnızlaştıran toplumsal ilişkileri yaygınlaştığında, dünya işçi sınıflarının ve dünya halklarının kapitalizme karşı birleşmelerinin nesnel koşulları olgunlaşabilir.

Bütün bunlara rağmen, tüm işçilerin, işçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele gününü kutluyor, bu günün, sermayenin saldırılarına karşı uluslararası düzeyde olamasa bile ülke düzeyinde bir mücadeleyi güçlendirmesini diliyorum.